

ZPRÁVA O ARCHEOLOGICKÉ AKCI

NÁZEV AKCE

Mohelno

„na Valech“ – opěrná zeď

Nálezová zpráva č. j. 044 – 11

Léto - podzim 2011

Evidenční list:

Katastrální území:	Mohelno
Administrativní název obce:	Mohelno
Okres:	Třebíč
Trat':	„Na valech“
Parcela č.:	4228/4
Mapový list:	24-33-13
ZkrLok:	24-33-13/3/2
Kultura:	rs.4-no.2, pr.zem
Areál:	sídliště – městečko, tvrz či dvorec, pohřebiště, nálezy keramiky
Druh nálezů:	sídlištní a odpadní vrstvy, kostrové hroby, ojedinělé nálezy
Aktivita:	sídlištní, pohřební
Doba výzkumu:	8-10/2011
Vedení výzkumu:	Mgr. Milan Vokáč, PhD.
Technická spolupráce:	Mgr. David Zimola, Bc. Marek Krutiš, Pavla Starůstková, DiS., Bc. Jitka Vokáčová
Inv. čísla:	Tr-82/2011-1 až ...
Uložení terénní dokumentace:	Muzeum Vysočiny Jihlava, p.o.
Uložení nálezů:	Muzeum Vysočiny Třebíč, p.o.
Zprávu podává:	Mgr. Milan Vokáč, PhD.

Datum 28. 3. 2012

.....
podpis

Úvod - okolnosti výzkumu

Záchranný archeologický výzkum byl na stavbě prováděn na základě dohody čj. MVJI-187/2011 mezi stavebníkem (investorem stavby): Městys Mohelno a Muzeem Vysočiny Jihlava, p.o. (organizace oprávněná k provádění archeologických výzkumů, viz expertní dodatek ke stavební činnosti).

Geografický a sídelní kontext naleziště

Z horopisného hlediska se lokalita nachází na území celku „Jevišovická pahorkatina“, která je součástí podsoustavy „Českomoravská vrchovina“ (DEMEK a kol. 1987). Ta je pak součástí provincie „Česká vysočina“ tvořené horninami moravské části moldanubika českého masívu (DEMEK – NOVÁK a kol. 1992). Mohelno leží v podcelku „Znojemská pahorkatina“, konkrétně v okrsku „Mohelenská vrchovina“, která má mírně zvlňený reliéf prořezaný hlubokými údolími Oslavy a Jihlavy. Nejvyšší bod okolí leží v Hartvíkovické vrchovině – návrší „Babylón“ (491 m). Zkoumaná lokalita leží v jižní polovině městečka. Jde o hranu plochého vrcholu terasovitého návrší a prudký s. svah k pravému břehu potoka „Mohelnička“ v nadmořské výšce 344 - 347 m.

Časté jsou biotitické migmatitizované pararuly až migmatity, dříve označované jako tzv. „gřöhlská rula“. Spíše na Kladerubském hřbetu z. obce vystupují rekrystalizované granuly s granátem a kyanitem, které byly popsány již před 200 lety jako tzv. „náměšťský bělokámen“, menší plochy zabírají tělesa tmavých amfibolitů a charakteristická jsou tělesa serpentinitů (hadec), které tvoří proslulou „Hadcovou step“ (MATĚJOVSKÁ 1991). Horninami probíhají zlomy ve směru SSV – JJZ, případně JVV-SZZ. Větší část povrchu krystalinika pokrývají sprašové návěje přecházející v deluvioeolické sedimenty. Na plošině „Boleniska“ se objevují neogenní štěrkopísčité sedimenty s vltavíny, rohovci, záhnědami a křišťály a v okolí obce jsou běžné i miocénní jílovito-písčité sedimenty. Na svazích údolí řek jsou zachovány dokonce zbytky pleistocénních štěrkovitých teras. V úzkých nivách vodotečí se vyvinuly štěrkovité a jílovito-písčité aluviální sedimenty stáří svrchní pleistocén – holocén. Granulity, amfibolity, ruly a migmatity představovaly již od středověku vhodný stavební materiál a kámen i pro poměrně náročnější stavby, lámány v několika lomech. Většího významu dosáhly také keramické a cihlářské suroviny – spraše, těžené ve 3 hlinících v okolí obce (JINOCHOVÁ 1994). Serpentinit, amfibolit i granulit byly suroviny používané v pravěku a pro výrobu štípaných artefaktů hrály jistou úlohu křemičité zvětralinou hadců typu plazma a chalcedon (VOKÁČ 2003). Přímé podloží lokality je tvořeno štěrkovitými zvětralinami světlých prekambriických granulitů-ortorul.

Převládajícími půdními typy jsou hnědozemě modální i oglejené, vzácně i kambizemě modální až mesobazické a také pseudogleje modální. V terénních sníženinách a v nivách vodních toků se vyvinuly úzké pruhy glejí modálních a fluvických i fluvizemě modálních. Na příkrých svazích údolí jsou doloženy kamenité a štěrkovité půdy – „rankery“. Půdy jsou převážně hlinitopísčité až hlinité (okolo 30 - 45 % jílovitých částic) a mírně kyselé (MÁLEK 1966).

Roční průměrná teplota se pohybuje okolo 8 °C a roční průměrný úhrn srážek je asi 550 mm. Klimaticky jde o mírně teplou oblast MT 11 (ČECH – ŠUMPICH – ZABLOUDIL a kol. 2002). Oblast je odvodňována potokem „Mohelnička“ a řekou Jihlavou směrem na jihovýchod do Dunaje a do Černého moře. Jihlava u Mohelna má průměrný průtok 6,08 m³/s (VLČEK a kol. 1984, 210).

Mohelensko patří podle fyto geografického členění do oblasti panonika charakterizované teplomilnou květenou pahorkatin, konkrétně jde o okresy

„Znojensko-brněnská pahorkatina“ a „Moravské podhůří Vysočiny“. Původní rostlinný pokryv můžeme rekonstruovat jako dubohabřiny, které na strmých svazích údolí Jihlavy přecházely místy do břekových a borových doubrav, naopak ve vyvýšených terénech „Babylónu“ do jedlových a bukových kyselých doubrav. V podmáčených částech terénu se objevovaly vrby, olše a jasaný (NEUHÄUSLOVÁ a kol. 2001).

Historie naleziště

Okolí Mohelna mělo pro pravěké a raně středověké osídlení velice příznivé přírodní podmínky a to se také odrazilo v hojných pozůstatcích po dávných obyvatelích. Velký význam měly mohutné návěje spraší a zdroje kamenné suroviny – páskované variety amfibolitu. V trati „Boleniska“ je známá stanice lovců a sběračů z počátků mladého paleolitu (okolo 40 000 let př. n. l.), z okolí obce řada ojedinělých štípaných artefaktů ze stejného období (KOŠTUŘÍK a kol. 1986, 178; ŠKRDLA - PLCH 1993, 67-68). Nálezy ŠKI jsou doplněné dokonce i pozůstatky pleistocénní fauny (sob) získanými v Dlouhé ulici roku 1926 (SKUTIL 1947, 17). Ze starých náhodných nálezů jsou početné kusy broušené kamenné industrie z mladší a pozdní doby kamenné – z neolitu a eneolitu (KNIES 1903, 72; DVORSKÝ 1908, 244; ČERVINKA 1910, 96). Již nejstarší zemědělci se usadili v okolí Mohelna a zanechali zde pozůstatky kultury s lineární i s vypíchanou keramikou – trať „Dlouhý“. Nejsilnější osídlení však nastalo v kultuře s moravskou malovanou keramikou (4500 - 3700 let př. n. l.) a nebylo překonáno ani středověkou kolonizací. Několik větších sídlišť se rozkládalo například v tratích „za Chobotem“, „za Netřeskem“, „Žebrák“ aj. (KUČA - VOKÁČ - PROKEŠ 2007; VOKÁČ 2003, 208-209). V té době vzniká i hradisko „Skřipina“ osídlené pak téměř po celý eneolit. Slabší osídlení pokračovalo v pozdní době kamenné, na konci eneolitu se zdejší krajinou pohybovali lukostřelci kultury se zvoncovitými poháry (2500 – 2000 let př. n. l.). „Skřipina“ byla osídlena i v pozdní době bronzové a v době halštatské, přibližně v rozmezí let 1000 – 400 př. n. l. (SKUTIL 1947, 36-38). Počátkem doby železné byla nad obcí vybudována mohyla, po které osada dostala jméno (DVORÁK 1926, bez pag.) a další sídliště bylo v sousedství zkoumané lokality. V mladší době laténské se usadili historicky známí Keltové opět na „Skřipině“ (FREISING 1937, 331) a pravděpodobně opět v sousedství zkoumané lokality. Ve 3. - 5. století n. l. byla germánským obyvatelstvem znovu osídlena „Skřipina“ a návrší při severním okraji rybníka „Chobot“ pokračující do trati „Kočičák“ (MILITKÝ - VOKÁČ 2007).

Nejspíše již v době římské procházela okolím Mohelna větev významné dálkové komunikace známé ve středověku pod názvem „Libická stezka“. Libická stezka byla spojnici jižní Moravy a středního Podunají s Čáslavskem a českým Polabím. Ve směru této komunikace pronikalo slovanské obyvatelstvo do vyšších poloh, jak to dokazují nedávno objevené starohradištní a středohradištní osady z konce 8. – 9. století u Březníka a Mohelna.

Raně středověké osídlení pokračuje i v mladohradištní době, kdy vzniká v 11. století i samotné Mohelno. První zmínka o osadě s kostelem pochází již z roku 1234 - „*de Mohiln*“ nebo „*de Mohvln*“. Další zmínka z roku 1349 je uvádí již jako městečko (DVORSKÝ 1908, 16-252; HOSÁK – ŠRÁMEK 1980, 91). V obci byl na mírném návrší nejpozději v 1. třetině 13. století vystavěn pozdněrománský farní kostel Všech Svatých a v tomto prostoru vzniká i opevněné panské sídlo – dvorec a následně tvrz (SAMEK 1999, 554). Historické jádro obce má rozsáhlý obdélný tvar s rozměry 550 x 300 m (I. vojenské mapování z let 1764-1783). Mohelno patřilo v průběhu vrcholného středověku různým majitelům od zeměpána až po místní šlechtu. Od roku 1527 bylo součástí náměštského panství. Samotná lokalita byla zčásti zastavěna drobnou domkářskou zástavbou v 19.-počátkem 20. století (Stabilní katastr Mohelna z roku 1825).

Nejbližší archeologický výzkum plošně navazuje na ten současný, šlo o výkopy pro kabely v intravilánu (NZ č. 54-10 uložená v MV Jihlava). Další výzkumy byly provedeny na neolitickém sídlišti v trati „Dlouhý“ (KOŠTURÍK a kol. 1986, 178). V roce 2007 byl proveden výzkum při výstavbě vodní nádrže „Kočičák“ a v roce 2008 při stavbě nových parcel na S okraji obce (NZ č. 32-07, 153-08 a 026-09 v MVJ).

Cíle a metoda výzkumu

Cílem záchranného archeologického výzkumu je dokumentace ničených nemovitých archeologických situací a záchrana movitých archeologických nálezů.

Byla použita metoda dozoru v průběhu výkopových prací, spojená s dokumentací archeologických kontextů. Jednotlivá nálezová místa (objekty, vrstvy apod.) a movité archeologické nálezy byly průběžně zaměřovány a dokumentovány.

Popis terénní situace

Výkopy pro založení gabionové opěrné zdi-tarasu probíhaly v intravilánu obce severozápadně od kostela v ulici „Na valech“, na hraně prudkého S svahu k pravému břehu potoka Mohelnička. Na V konci výkopu v hloubce 170 – 250 cm od povrchu ulice byla koncentrace hrobů H 1 - 3, H 5 - 7 seřazených těsně vedle sebe ve 3 nevýrazných řadách směru S-J. Vzhledem k umístění na okraji prudkého svahu byly terasovitě odstupňovány. Hrobové jámy se ostře rýsovaly ve světlém podloží, měly oválný tvar, přísně se respektovaly a byly vzdáleny 4-40 cm od sebe. Mrtví byly v natažené poloze na zádech s hlavou k západu a rukama podél těla (pouze v H 5 mělo dítě skrčené nohy). Na profilech P-1 a P-2 byly hroby zakryty od povrchu vrstvami násypů a sídlištního odpadu č. 101-104 o mocnosti až 150 cm s větším množstvím středověké keramiky a neopracovaných kamenů. Vrstva č. 105 již byla hrobová úroveň a hroby byly zapuštěny v podloží č. 100. Zajímavé bylo, přestože vrstvy 101-104 klesaly příkře po svahu k Mohelničce, podloží 100 s hrobovou úrovní bylo vodorovné a hrana svahu tedy byla zřejmě v minulosti níže a posunutá více k severu.

Profily P-1 a P-2:

Podloží č. 100 – světle žlutohnědá šterkovitá ulehlá zvětralina ruly či rekrystalizovaného granulitu, místy větší kameny.

Vrstva č. 101 – v celé délce výkopu, šedá až šedohnědá šterkovitá navážka a suť mocná až 70 cm. Při bázi místy kumulace kamenů.

Vrstva č. 102 – šedá šterkovitá hlína prorostlá kořeny porušující vrstvy 103-104 a místy obsahující více neopracovaných kamenů.

Vrstvy č. 101-102 poskytly otřelý písčité střepe je z pravěku (doba halštatská?). Slídový střep spadá do 14., případně 1. poloviny 15. století. Část mírně grafitové hluboké mísy se zobcovitě ven vyhnutým okrajem má výrazně odsazenou drsněnou výduť. Další zlomky hrnců mají výzdobu pomocí obvodových rýh až žlábků, vlnic a záseků. Jediný zesílený okraj byl vzhůru vytažený a vodorovně hraněný. Jde o materiál z **11.-12. století**. Dva tuhé střepy ozdobené obvodovými pásy jednoduchého radélka spadají do **1. poloviny 13. století**. Několik fragmentů grafitových zásobnic opatřených také plastickou páskou je shodného stáří s předchozími střepy z hrnců. Zlomky zvířecích kostí, hrudky mazanice s otisky prutů, tenkostěnné zelenavé sklo z nádoby, železný **hřeb** a drobný hřeb s křídlovitou hlavicí – podkovák doplnily společně s uhlíky mobiliář.

Vrstva č. 103 – překopané podloží (snad výplň příkopu dvorce či tvrže?) tvořil světle žlutohnědý homogenní štěrčík. Z několika písčitých a grafitových hrnců pochází zlomky s ven vyhnutým, jednoduše profilovaným, dále horizontálně i šikmo hraněným, nebo uvnitř prožlabeným okrajem, 1 okraj obsahoval více muskovitu. Pro výzdobu byly typické jednotlivé i několikanásobné vlnice a svazky žlábků. Ze 2 kusů grafitových zásobnic nese 1 širokou obvodovou pásku. **Mladohradištní** keramiku doplnily 2 hručky mazanice, jedna se zbytky vápenného nátěru(?) a zvířecí kost.

Vrstva č. 104 – šedá štěrkovitá hlína s větším počtem ostrohranných kamenů (granulit, i přepálené), keramikou, kostmi a uhlíky. Nejspíše přemístěná sídlištní vrstva.

Vrstva č. 105 – tmavě šedá hlína s nepočtenými úlomky granulitu (i přepálený), keramikou, uhlíky a zvířecími i lidskými kostmi. Hrobový horizont a zároveň přemístěná(?) sídlištní vrstva mocná 30-100 cm (včetně zásypů hrobů).

Vrstvy č. 104-105 pokračovaly od V začátku výkopu minimálně 15 m daleko.

Malá kolekce drobných písčitých hnědošedavých výdutí je **pravěkého stáří**. Jsou často otřelé, zachované kusy mají vyhlazený povrch a tenkostěnný zlomek nese 2 tenké linie. Lze je datovat do starší doby železné – halštatské, případně do eneolitu?. **Drobný úštěp** – odpad se zbytky valounového povrchu z kvalitního silicitu (rohovec typu Krumlovský les II nebo SGS?) může souviset jak s mladší či pozdní dobou kamennou, tak může jít o křesací kamínek ze středověku.

Nejvíce však bylo písčité i grafitové kvalitně vypracované mladohradištní **keramiky**. Dominují zlomky hrnců, naopak vzácné jsou silnostěnné zásobnice opatřené obvodovými páskami a hnědavou engobou. Okraje hrncovitých nádob byly ven vyhnuté, na konci různě hraněné i zaoblené a zobcovitě protažené, vzácně bikónického tvaru z grafitového těsta. Vzhůru vytažený uvnitř prožlabený okraj má vně žlábkovitou vlnici a jako jediný působí jako nejmladší ze souboru (2. polovina 12.-1. polovina 13. století). Ve výzdobě výdutí jsou charakteristické jednoduché i několikanásobné vlnice, svazky horizontálních žlábků až „šroubovice“, po 1 kuse je zastoupena obvodová řádka šikmých záseků a obvodová páska. Jednotný materiál pochází z **11.-12. století** a v rámci datování spíše ze staršího století.

Keramiku doplňuje velká kolekce kostí z hospodářských zvířat – tur domácí, prase domácí, ovce-koza a drůbež (slepice). Jednotlivé kosti jsou lidské. Malými úlomky je doložen typický granulit, přepálený muskovitický arkózový pískovec permokarbonu Boskovické brázdy (snad z architektonického článku) a hručky mazanice i s lícovaným povrchem, nebo „struskovitě“ přepálené.

Vrstva č. 106 – hnědošedá štěrkovitá hlína překrývající na prudkém svahu zčásti vrstvu 105 téměř neobsahovala mobiliář.

Hrob č. H 1 – dítě ve velice mělké hrobové jámě, u pravé strany hlavy několik neopracovaných kamenů. Ze zásypu 5 střepů z těsta s příměsí písčitého ostřiva (4 x) a grafitu (1 x) zdobí obvodové rýhy, řádka šikmých záseků na rozhraní podhrdlí a výdutě i zbytky vlnice. Materiál lze vesměs datovat do doby mladohradištní, spíše snad do 11. století. Mimo to zlomek zvířecí kosti a zuby malé ovce či kozy.

Hrob č. H 2 – mladý jedinec ve 35 cm hluboké hrobové jámě zakrytý zčásti profily P-1 a P-2 poskytl 2 písčité střepy (i s obvodovou páskou) obecně mladohradištního stáří. Doprovází je dlouhá zvířecí kost a neopracovaný kámen.

Hrob č. H 3 – dospělý jedinec v 70 cm hluboké jámě (vrstva č. 105a). Na pánvi u levé ruky na pánvi ležel jako jediná součást výbavy hrobu drobný **železný nožík**. V zásypu byly 4 písčité hlazené hnědé střepy z pravěku, z doby halštatské či snad eneolitu?. Dalších 5 fragmentů z kvalitně zhotovených nádob obsahuje příměs písčitého ostřiva i grafitu, nejvýznamnější byla část vejčitého hrnce s ven vylomeným horizontálním okrajem, svazkem žlábků na výdutí a s mírně tuhováním povrchem nalezená poblíž hlavy. Doprovázela jej výduť s jednoduchými vlnicemi a žlábkem, zlomek uvnitř prožlabeného okraje aj. Nálezy pochází z 11.-12. století (případně 1. polovina 13. století). Malý zlomek zvířecí kosti byl snad přepálený.

Hrob č. H 4 – 240 cm pod povrchem ulice „na Valech“, hrobová jáma oválná a nezřetelná. Ze všech hrobů byl objeven nejdále k západu. Dospělý v natažené poloze, silně poškozen stavební činností (žebro a obratle nalezeny za hlavou). Zčásti byl odbagrován na haldě (sběr č. 3), kde byly nalezeny další kosti, např. zbytky lebky pokryté měděnkou z nějakého druhu ozdoby - záušnice? (nebo kosti pochází z hrobu č. 6). Fragment grafitové středověké zásobnice, tvrdě redukčně pálená výduť asi ze 14.-15. století, křídlovitá hlavice hřebu a zlomek zvířecí kosti byly v zásypu hrobu zřejmě jako mladší příměs. U levého lýtka a chodidla leželo několik kamenů.

Hrob č. H 5 – hrob novorozeněte s pokrčenými nohama. Zásyp - drobná hrudka mazanice, 2 zlomky zvířecích kostí a 4 grafitové i písčité výdutě mladohradištního stáří. Rovný okraj nebo fragment páskového hnědého ucha je spíše pravěkého stáří, snad z doby halštatské.

Hrob č. H 6 – Silně poškozen bagrováním, zejména horní polovina skeletu (možná k němu patří zbytky lebky pokryté měděnkou nalezené na haldě (sběr č. 3), nebo pochází z hrobu č. 4). Zničená hrobová jáma měla hloubku minimálně 10 cm a vedle ní byl terasovitě výše umístěn hrob č. 7. Z nálezů je oxidačně pálený střep s hlazeným povrchem z pravěku – doby halštatské?. Nejvýraznější je část grafitového hrnce s ven vyhnutým hraněným okrajem a výzdobou pomocí obvodových šikmých vpichů a svazku rýh, doplněný písčitou výdutí. Oba kusy mladohradištního stáří doprovázely 2 fragmenty grafitových zásobnic a zvířecí žebro.

Hrob č. H 7 – okrajově odříznut bagrem a v profilu P-2 přitom byla zachycena poškozená lebka a několik žeber. Ležel terasovitě výše nad úrovní hrobu H 6, v jámě zahloubené jen 10 cm do podloží. Jelikož byl zanechán v profilu, neposkytl žádný mobiliář.

Profil P-3: Dokumentován pod domem čp. 200 více k západu. Podobně jako na profilu P-2 se střídaly od povrchu vrstvy navážky, sídlištního odpadu i sutě č. 110 a 108 se sídlištní i hrobovou(?) vrstvou č. 107 ležící na podloží č. 100.

Vrstva č. 107 – hnědočerná písčítá hlína na podloží 100 odpovídá vrstvě 105, případně 104 na profilu P-2. Poskytla menší soubor grafitové i písčité keramiky z hrnců s ven vyhnutými bikónickými i vzhůru vytaženými okraji doplněných zásobnicemi s hnědavou engobou. Z výzdoby se doložily pouze obvodové žlábkem a obvodová řádka jednoduchého radélka. Druhotně přepálená výduť s jednoduchými vlnicemi pochází snad z lahvovitého tvaru. Nálezy jsou mladohradištní až pozdněhradištní (nejspíše ze **12., ojedinele 1. polovina 13. století**). Ven vyhnutý, vzhůru vytažený tenkostěnný okraj hrnku zdobený zvlněným žlábkem byl spolu s drobným střípkem vyroben ze slídové hmoty a spadá do 14. století. Keramiku doplňují zvířecí kosti, větší množství uhlíků a ohnutý kovaný hřeb s křídlovitou hlavici.

Vrstva č. 108 – světle hnědý hlinitý štěrk obsahoval hlazený písčité střepek z pravěku – doba halštatská?. Spíše grafitová mladohradištní, případně pozdněradištní keramika z hrnců, ojediněle ze zásobnic byla zdobena obvodovými žlábkami a vlnicemi. Hrnce měly ven vyhnutý bikónický, nebo zesílený okraj s jednoduchou vlnicí na vnější straně (1x). Ven převislý okraj náleží do 1. poloviny 15. století, tvrdě pálený střepek s polevou do 17.-19. století. Zajímavostí je struskovitě přepálený okraj nádoby nebo prejzu?. Mimo střepy nádob jsme našli drobný kulatý korálek z modrozeleného skla, který nejspíše souvisí s porušeným středověkým pohřebištem, dále tenkostěnné čiré tabulové sklo z novověku, větší uhlíky, zvířecí kost, fragment cihlové dlaždice a kachle(?) z novověku, hrudku mazanice a úlomky granulitu-biotitické ruly do 20 cm. Vyrovnávka a navážka terénu nebo cesta(?) odpovídající asi vrstvám 102-103 na profilu P-2, zčásti uložena v rámci vrstvy 107.

Vrstva č. 109 – šedohnědá hlína obsahovala pouze grafitový bikónický okraj a písčitou výduť z doby mladohradištní, více kousků uhlíků jako doklad požárů a topiva v pecích, kousek křemene a hrudky mazanice (1 oboustranně lícovaná). Snad požárový horizont mocný okolo 5 cm.

Vrstva č. 110 – hnědá písčité hlína poskytla pouze 2 tvrdě redukčně pálené střepy. Zlomek s lupínky muskovitu spadá nejspíše do 15.-16. století, kus dna je novověký. Kameny dosahovaly velikosti 20 cm. Povrchová navážka mocná až 2 m odpovídá zhruba vrstvě 101 na profilu P-2.

Profil P-4: Západní konec výkopu. Podobně jako na profilech P-2 a 3 se střídaly vrstvy navážky i sutě č. 112 a 115 se sídlištními a odpadními vrstvami č. 111 a 114. Zajímavá byla štěrkovitá až kamenitá vrstva č. 113, snad destrukce stavby či z výkopu příkopu?.

Vrstva č. 111 – tmavě hnědá až černá hlína mocná 20-30 cm s obsahem keramiky, uhlíků a drobných kamenů. Sídlištní vrstva odpovídá vrstvě 105 na profilu P-2 a vrstvě 107 na profilu P-3. Nepočtená keramika doplněná lidskými(?) a zvířecími kostmi (např. prase domácí), drobnými hrudkami mazanice (1x lícovaná) a malými kameny (biotitická pararula, serpentinit, i přepálené). Třetina úzké **koňské podkovy** se zvlněným vnějším obvodem (rozšíření okolo otvorů pro podkováky) je vzácně se objevující varieta **raně středověkého** stáří vyznívající kolem poloviny 13. století. Tuhovaná výduť pochází z doby halštatské. Menší mladohradištní střepy z hrnců i grafitových zásobnic. Hrnce z písčitého a grafitového těsta zdobily obvodové žlábkami, vícenásobné vlnice a šikmé záseky. Z hrnců ven vyhnutý okraj byl mírně hraněný a grafitové dno nese zbytky kvadratické značky. Slídový tenkostěnný střepek z podhrdlí spadá do 14. století.

Vrstva č. 112 – světle hnědý podsyp vrstvy 113. Odpovídá přibližně vrstvám 103-104 na profilu P-2.

Vrstva č. 113 – tenká šedavá vodorovná vrstva kamenů střední velikosti. Sut nebo překopané podloží z příkopu?

Vrstva č. 114 – tmavě hnědá až šedá hlína mocná 80 cm s obsahem vrcholně středověké keramiky a zvířecích kostí, odpadní a sídlištní vrstva. Odpovídá zhruba vrstvě 102 na profilu P-2 a vrstvám 107-108 na profilu P-3. Menší grafitové i písčité střepy ozdobené rýhami a žlábkami pochází z hrnců. Z okrajů se vyskytl ven vyhnutý,

vzhůru vytažený typ s vnitřním prožlabením. Mimo mladší(?) grafitový střep s tmavě hnědou engobou jde o materiál odpovídající **11.-12. století**. 2 hrudky mazanice a zlomek zvířecí kosti završují kolekci nálezů.

Vrstva č. 115 – písčitohlinitá navážka s velkými kameny na bázi, recentní cesta nebo spíše destrukce stavby?. Odpovídá vrstvě 101 na profilu P-2 a vrstvě 110 na profilu P-3.

Sběry:

Sběr 1, profil P-4, asi z vrstev č. 114-115 – grafitová výduť s nevýraznými rýhami a písčitá výduť jsou mladohradištního stáří, hlazená tenkostěnná výduť z 15.-17. století a část rozevřené mísy s vnitřní žlutohnědou glazurou vypálené v oxidačním prostředí je ze 17.-19. století. V souboru vyniká asi polovina rekonstruovaného vejčitého **hrnce** (krajáče?) s páskovým uchem na výduti. Okraj nádoby je kyjovitě zesílený, vnější povrch a horní polovina vnitřku byly zalešťovány mírně šikmými proužky. Tvrdě redukčně pálená nádoba je z jemně plaveného těsta, dno bylo odříznuté strunou a nález náleží k tzv. „lidové keramice“ z **19.-1. poloviny 20. století**. Úlomek kosti je neurčitelný.

Sběr 2, šlo o zarovnání J okraje cesty „na Valech“ nad profilem P-2. Ve svrchní části **vrstvy č. 101** bylo válcovité hrdlo masivního soudkovitého hrnce z hrubě grafitové hmoty na výduti zdobeného obvodovými žlábkami a vývalky. Tvar poměrně pravidelně doprovází běžné hrnce doby mladohradištní a je spojován spíše s prostředím severní Moravy, Slezska a Polska. Zbývající 2 střípky jsou časově shodné s předchozím. Keramiku doprovázela zvířecí kost.

Sběr 3, profil P-1 až P-2, halda vytěžené zeminy – velká kolekce keramiky z hrců i zásobnic doplněná početnými zvířecími a lidskými kostmi (některé z hrobu č. H 4 nebo H 6 – zejména úlomky lebky se zbytky měděnky). Z druhů zvířat byly rozpoznány: tur domácí, prase domácí a ovce či koza. Šlo o fragmenty dlouhých kostí, žeber, obratlů, lebky, paznehtů aj. Kus mazanice s otisky plev pochází z blíže neurčené dřevohlinité konstrukce.

Převažuje **keramika** z hrncovitých tvarů vyráběná z kvalitně vypracovaného těsta s příměsí písčitého ostřiva, méně s hrubě mletým grafitem. Okraje nádob byly vesměs ven vyhnuté, různě hraněné a seříznuté (horizontálně, svisle, šikmo), zesílené, vzácně i bikónické, vzhůru vytažené a uvnitř prožlabené, jeden má jednoduše zaoblený tvar. Ve výzdobě soustředěné na výdutích převažují obvodové žlábkové až „šroubovice“, jednoduché i násobné vlnice a řádky šikmých záseků na rozhraní podhrdlí a výdutě. 1x je vlnice na vnitřní straně okraje druhotně přepálené nádoby. Na 2 dnech se dochovaly zbytky značek (např. „dělený čtverec“?). Silně grafitové zásobnice mají kvadraticky hraněné svislé i ven vyhnuté okraje a ve výzdobě na vnější straně okrajů a na výdutích jsou obvodové žlábkové až žlábkovité vlnice i klasovité záseky. Tato keramika plně odpovídá **11.-12. století**.

Několik hrubě i jemně grafitových kusů odpovídá pozdněhradištní keramice z **1. poloviny 13. století**. Jedná se o 4 výdutě s obvodovými řádkami čtverečků – tzv. „radélko“, ven vyhnutý bikónický okraj se stejnou výzdobou a o zesílený a prožlabený okraj.

Menší soubor představuje redukčně pálená, spíše tenkostěnná keramika z těsta s příměsí větších lupínků muskovitu. Oblá výduť byla vně výrazně slídovaná. Okraje hrců byly ven převislé, ven vyhnuté šikmo i horizontálně hraněné. Sporadickou výzdobu tvoří obvodové rýhy až žlábkové a dno menšího tvaru bylo opatřeno podsývkou. Nálezy odpovídají **14.-1. polovině 15. století**.

5 tvrdě redukčně pálených střepů z hrnců s ven vylomeným kyjovitě zesíleným okrajem, vývalkem členěné hrdlo tenkostěnného poháru(?) a 2 zesílené okraje misek mohu datovat do **15.-18. století**.

Opalující kousek páskového ucha ze sytě zelené skleněné nádoby je ze 17.-19. století. Nejmladší ojedinělou příměsí byly 2 zlomky pálených dlaždic či střešní krytiny s podsýpanou podstavou z 19.-20. století a nedatovaný zůstal hřeb-podkovák s křídlovitou hlavicí. Naopak pravěkého stáří (eneolit?-doba halštatská?) by měly být 4 střepy, z toho 2 písčité, 1 leštěná výduť a páskové ucho.

Sběr 4, severní prudký svah k Mohelničce v letech 2009-2010, hloubka asi 30-60 cm – hlazený ven zobcovitě vytažený okraj menší nádoby pravěkého stáří (doba halštatská?).

Menší počet grafitových a písčitých drobnějších střepů mladohradištních i pozdněradištních hrnců z 11. - 1. poloviny 13. století. Ve výzdobě se zjistily obvodové rýhy až žlábký (někdy mírně zvlněné) a svazky vlnic, 1x radélko. 3 okraje jsou ven vyhnuté, bikónické až vodorovně hraněné.

Dominuje zejména tvrdě redukčně pálené, spíše tenkostěnné zboží. Těsto nádob obsahuje většinou hrubý muskovit, méně je plavené bez ostřiva. Střepy pochází z hrnců i malých hrnků, ojediněle zvonovitých poklic, případně z jiných tvarů (pohár?, džbán?). Zesílené okraje hrncovitých nádob byly ven vyhnuté, šikmo vně nebo vodorovně seříznuté a také ven převislé. Ve výzdobě soustředěné na výdutích jsme doložili obvodové rýhy až žlábký, jednotlivě nebo ve svazcích vytvářející „šroubovici“. Dna byla vesměs podsýpana. Materiál je zejména z **2. poloviny 14.-1. poloviny 15. století**.

Střepy nádob doplňují 2 fragmenty **kachlů**, z nichž jeden byl bezpečně kvadratického nádobkového tvaru. Podle oxidačně-redukčního výpalu a slídrového těsta náleží ke keramice ze 14.-15. století a nejspíše souvisí s bohatou výbavou zdejší tvrže. Pouze 2 kusy jsou doloženy jinak běžné grafitové středověké zásobnice a zajímavé také je, že v souboru chybí mladší novověké nálezy.

Zhodnocení výsledků výzkumu

Během stavebních prací na lokalitě byly začištěny profily P-1 až P-4 odhalující výrazné vrstvy vyrovnávky a navážky terénu i mocnou sídlištní vrstvu, na jejíž bázi byly zjištěny kostrové hroby uložené na sz. okraji rozsáhlého pohřebiště. Z vrstev, částečně přemístěných na haldu pochází velice početné zlomky kuchyňských nádob, doplněné kolekcí zvířecích a lidských kostí, ojediněle také kamennými artefakty (štípaná industrie), mazanicí, cihlami a dokonce i jednotlivými kovovými artefakty (železo, barevné kovy). Byly dokumentovány výrazné doklady po pohřbívání v minulosti, nejspíše z období raného středověku (12.-1. polovina 13. století?). Celkem 7 hrobů bylo terasovitě zahloubeno na okraji prudkého S svahu mimo areál pozdějšího kostelního hřbitova. Jejich datování je vzhledem k téměř absenci milodarů (nožik, měděnka) bohužel obtížné. Pod sídlištními vrstvami a hroby následovalo intaktní geologické podloží. Získaný materiál náleží do širšího časového období od **doby raného středověku až do současnosti**, zejména však do 11. – 12. století. Nálezy opět potvrdily pravěké osídlení v jádru obce a to, že počátky Mohelna sahají do 11., případně do 10. století. Množství artefaktů – odpadu souvisí se životem raně středověké osady, zeměpanského dvorce okolo kostela ze 12.-13. století a tvrže ze 14.-15. století. Překvapující je minimum nálezů ze 16.-19. století, kdy se městečko poměrně rychle rozvíjelo a přestavovalo.

Literatura a prameny

- Čech, L. – Šumpich, J. – Zabloužil, V. a kol. 2002: Jihlavsko, Chráněná území ČR VII. svazek, Praha.
- Červinka, I. L. 1910: O pokoleních skrčených koster na Moravě, Teil II., sešit 2, Kojetín na Hané.
- Demek, J. 1987: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha.
- Demek, J. – Novák, V. a kol. 1992: Neživá příroda. Vlastivěda moravská, země a lid. Nová řada, sv. 1. Brno.
- Dvorský, F. 1908: Náměšťský okres, Vlastivěda Moravská, II. Místopis, Brno.
- Dvořák, R. 1926: Archeologický nález v Mohelně, HP III, 6-7, obálka sešitu.
- Freising, H. 1937: Mährische Funde und Forschungen im Jahre 1937, MAGW LXXI 1, 322-337.
- Hosák, L. - Šrámek, R. 1980: Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, M-Ž, Praha.
- Jinochová, J. (ed.) 1994: Mapa ložisek nerostných surovin ČR v měřítku 1:50 000, list 24-33 Moravský Krumlov, vydal ČGÚ Praha.
- Knies, J. 1903: Soupis palaeontologicko-archaeologických sbírek konservátora Mor. muzea zemského J. Kniese, ČMMZ, 60-78.
- Koštuřík, P. - Kovárník, J. - Měřínský, Z. - Oliva, M. 1986 (Koštuřík a kol.): Pravěk Třebíčska, Brno.
- Kuča, M. – Vokáč, M. - Prokeš, L. 2007: Mohelno (okr. Třebíč), PV AÚ Brno 48, 347.
- Málek, J., 1966: Vegetační vymezení lesních oblastí na jihozápadní Moravě, VVM XVIII, 1, 87 - 102.
- Matějovská, O. 1991: Geologická mapa ČR v měřítku 1:50 000, list 24-33 Moravský Krumlov, vydal ČGÚ Praha.
- Militký, J. – Vokáč, M. 2007: Nález římské mince v objektu z pozdní doby římské z Mohelna (okr. Třebíč), Numismatický sborník 22, 187-189.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001: Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Samek, B. 1999: Umělecké památky Moravy a Slezska, 2. sv. J-N, Praha.
- Skutil, J. 1947: Z nejdávnější minulosti Náměšťska nad Oslavou, Ročenka Musejního spolku v Ivančicích, 13-54.
- Škrdla, P. – Plch, M. 1993: Nová mladopaleolitická kolekce z lokality Mohelno (okr. Třebíč), PV za rok 1990, 67-70.
- Vlček, V. a kol. 1984: Vodní toky a nádrže. Academia Praha.
- Vokáč, M. 2003: Suroviny kamenné štípané industrie v pravěku jihozápadní Moravy, rkp. Nerepublikované diplomové práce uložené na FF MU Brno.

SOUPIS PŘÍLOH

Expertní list

Mapy

- Obr. 1: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Poloha lokality na mapě ZM v měřítku 1 : 25 000.
Obr. 2: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Poloha lokality na mapě ZM v měřítku 1 : 10 000.
Obr. 3: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Poloha lokality na mapě I. vojenského mapování (1764–1783).
Obr. 4: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Poloha lokality na historické mapě, stabilní katastr z roku 1825.

Plány

- Obr. 5: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Poloha zkoumaných profilů č. P-1 až P-4 a hrobů H-1 až H-7.
Obr. 6: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-1 a P-2, půdorys pohřebiště.
Obr. 7: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-1 a P-2.
Obr. 8: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-3.
Obr. 9: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-4.

Kresebná dokumentace

- Tab. 1: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-2, vrstva 101-102 (č. 1-2), vrstva 103 (č. 3), hrob H 3 (č. 4), sběr 2 (č. 5), keramika z 11.-1. poloviny 13. století.
Tab. 2: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-2, vrstva 104-105 (č. 1-5), hrob H 6 (č. 6), mladohradištní keramika z 11.-12. století.
Tab. 3: Mohelno – „Valy“, NZ 44-11. Profil P-2, sběr č. 3, keramika z 11.-1. poloviny 13. století.

Fotografická dokumentace

- Tab. 1 - 8, fotoarchiv archeologie č. 27 228 – 27 259.
Uloženo v Muzeu Vysočiny Jihlava – fotoarchiv archeologie.
velikost měřítka: 1 díl = 20 cm

Seznam nálezů

Seznam movitých nálezů je uložen v databázovém programu DEMUS – modul ARCHEOLOGIE – tisková sestava „Inventář“.

Originály terénní dokumentace

Originály terénní dokumentace a další podklady pro zpracování nálezové zprávy jsou uloženy v Muzeu Vysočiny Jihlava, p.o., v archivu nálezových zpráv spolu s výtiskem zprávy o archeologické akci.

Posudky/analýzy

Antropologické určení kostí (A. Shbat, UK Praha)